הימל! נו, גיי שפּאַר זיך מיט אַ ליטוואַק! גישט געקאַנט אַרויף אַפן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפחים אונט ערן אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט באַם לעבן ויך אַן מיט ש"ס ופּוסקים. ווייוט דער ליטוואַק אַ בפּירושע גמרא – די רי ליטוואַקעס: פון מוסר־ספרים האַלטן זיי ווייניק, דערפאַר שטאָפן זיי איינמאַל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָן אַזוי האָם דער עולם געטראַכם. ואָל העלפן, אַז נישט דער רבי? ביו דער צווייטער, און ער ועט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער באָך גרויס, און דער שמן מיט וײַנע מויזנט אויגן קוקט פון איין עק וועלט שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פרום זיין, און די זינד זענען פֿאַר ימים־נוראים צו פֿאַרואָרגן? ייִדעלעך, קיין עין־הרע, דאַרפֿן פּרנסה וואו ואָל ער זייון? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפטן האָט אַ רבי וואו לען זיין דער רביי? באַשעפעניש איז אין שטוב נישט געווען. אַרויסגעגאַנגען; געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט. אָבער קיין לעבעריק רי שטוב איז געשטאַנען אָפּן. ווער עס האָט געוואָלט, איז אַרײַן און בתי־מדרשים, נישט באַ אַ מנין, און אינדערהיים אודאי און אודאי נישט מען פֿלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביידע און דער נעמיראָווער פֿלעגט סליחות־צײַט יערן פֿרימאָרגן נעלם ווערן, אַ װסידישע דערציילונג אויב נישט נאָך העכער '. T. @LY

מבתי... אַ װײַלע). איז דער הירוץ: למאַי װאו װעל איך איצטער נעמען אַף לשיא, וואו וואָלטן דעמאָלט נעמען יירן אַף שבת? (פּאַרטראַכט זיך אַף געווען קיין האווה. איר פֿאַרשטייט, צי ניין? אײַ וואָס? איז דאָך די ראָך דער יצר־הרע נישט געהאַט װאָס צו טאָן, און די תאווה װאָלט נישט סע זאָל לחלוטין גאָר נישט זײַן קיין שום געלט אַף דער וועלט, וואָלט וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אַו מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תאווה אַזעלכע, איינע פֿון די גרעסטע תאוות אַנגעשריבן: "מרי רובליאַ סערעבראָם". געלט, זאָג איך אײַך, איז נישט ואַך, מע האָט גענומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאַצקע און רען געלט? – געלט איו דאָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכם, אַן אײַנגערערטע מבמל דאָס געלם. אויס געלמ! וואָרעם, לאָמיר זיך נישט נאַרן, וואָס איז און אפשר, האַי... ווען איך בין רויטשילה, קען זיין, אַז איך בין גאַר וועט קומען!"... (שטעלט זיך אָבּ). געשריבן: "והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטייט באַ אונדו אויס פֿראַנצויו, אויס ציגיינער, אויס ייד, להבֿדיל – די גאַנצע וועלט שאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער אַף תשעה ניינציק כפרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס ראָס כלי־זין, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעראַם?

טאַ פֿאַר װאָס, טאַקע, איז טאַמאַרע אַװעק פֿון בערטען? די זאַך איז פֿרײַטיק צו נאַכטס האָבן זיך נוהג געווען צו באַזוכן טאַמאַרען אַלע שטענדיקע קאַוואַליערן, ווי איצקע דער האַז, זרחקע דער בעזוך, סענדער ַדער זאַיקע פֿון ייִדישע גאַס, מענדל דער פּאַזשאַרניק און נאַך און נאַך, אַלע פֿלעגן זיך אױסזעצן אַף אַ באַנק אין פֿירהױז און װאַרטן אַף זײער ריי. אַרומגעוואַשענע, אָפּגעראַזירטע, מיט ריינע העמדער, ווי עס פֿירט זיח ָלכּבֿוד שבת. צווישן זיי האַט זיך אויסגעטיילט הערשעלע דער טרעגער, ַרער קאַרליק, וואַס זײַנע פֿיס זענען נישט דערגאַנגען ביז צו דער פּאַדלאַגע. טאמארע האט אים תמיד באזונדער געליובעט, ווײַל ער האט זיך ניט צוגעכאַפּט צו איר ווי צו דעם קוגל פֿון טשאַלנט. ער האַט איר קיינמאַל ניט פֿארטשעפּעט מיט א האדקען ווארט. ער האט אויך געהאט שיינע מאניערן, אפֿילו געהאט שכל צו ברענגען א מאל א זעקעלע צוקערקעס. א מאנצביל איז ער געווען, וואס ווײַבער הרגענען זיך פֿאר אזא. לויט זײַנע כּוחות האָט ער געדאַרפֿט בלײַבן איבער נאַכט, אַבער יענער האָט קוים געהאַט צו באַצאָלן פֿאַר איין באַזוך. איז ער געלעגן נאַך דעם מיט איר, די קורצע פֿיס אויסגעצויגן ביז אירע קנעכלעך און געבעטן: שאַמאַרינקע, לאָמיך ליגן נאָך אַ רגע לעבן דיר. איך וויל שּפּירן — טאַמאַרינקע ...דעם טעם פֿון אַ חתונה־געהאַטן - האָט טאַמאַרע קיין וואָרט ניט איבערגערעדט און אויסגענוצט הערשע לעס חלום אַף אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם מיט אַ קאַלטער גלאָז טיי, וואָס זין האָט זיך געהאַט צוגעגרייט און ניט געקאָנט דערגיין צו דעם אַ גאַנצן בערטע האָט דערזען ווי עטלעכע בחורים שטייען אַף פֿון באַנק און ווילן אַוועקגיין. זי האָט אויך געהערט ווי סענדער דער זאַיקע עצהט, מע זאָל אַריבער צו אסתּרקען מיט די ברילן. יענע האָט געהאַט אַ הײַזל אַף זאַוואַלנע גאַס, לעבן האָלצמאַרק. ער האָט נאָך דערבײַ צוגעאיקעט: ..יואָאָס וועט מען, מע דאָ זיצן ווי, ווי הינער אַף, אַף די איי.. — און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן טאַמאַרען און זיך געקוויקט מיט דער רגע, האָט בערטע די לוכטע אָנגעהויבן קלאַפּן מיטן פֿויסט אין דער טיר פֿון טאַמאַרעס אַלקער און זיך צעשריען: ...!ואו!... דו ווייסט דאָך וואו!... – הערשעלע! אַ שֹׁרפֿה דיר אין... דו אַזאַ ווי דו דאַרף ניט קומען פֿרײַטיק צו נאַכטס, נאָר אין דער וואָכן!

	אינהאַלט
	1 שלום־עליכם דער אוצר / שלום־עליכם
	ווען איך בין רויטשילד / שלום־עליכם 3
	7 נישט נאָך העכער / י. ל. פּרץ
	13 טאַמאַרע די הויכע / אַבֿרהם קאַרפּינאָוויטש
	1

שטרצַל" אין קצַפע איו זי ניט געועסן. הינטער ווילנע, איז זי אַף דאַטשע ניט געפֿאָרן, און באַ דעָם "גרינעם ראַמע איז זי אין וויקנע ניט געווען. אין וואַלאַקומפּיע, דער שיינער געגנט מצַמצַרע די הויכע האָט געהצַט איר אייגענעם האָנצָר, כאָטש קיין גרויסע האָם שוין נים איין אַבידע אַראָפּגעשלונגען פון די באַלעבאָסטעס. אָבער מיירלעך פון פאַך האָבן געעצהט טאַמאַרען ניט אַוועקצוגיין. מע קריפן יעדן פרייטיק, און אַוועק פון בערטען. פֿאַרזעצונגען פֿון רעם ראָמאַן רעגינע רי שפּיאָנקע, װאָס זי פֿלעגט מאַרגן גענומען איר קופֿערל, אײַנגעפּאַקט די פּאָר קליידעלעך, מיט אַלע אַווי פּיל, אַו טאַמאַרע האָט איבערגעוואַרט דעם שבת און גלײַך אַף פרייטיק צו נאַכטס אַ זאַן, וואָס דאָס איז שוין געווען איבער דער גאַל געווען ווייך און וואַרעם. האָט אָבער בערטע אָפּגעטאָן אין איינעם אַ מאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, ווײַל פֿאָרט איז באַ בערטען אין הײַזל וי צו פיל, דאָ לאַכם זי ווען מע דאַרף נים, און לאָום אַרויס געסט. וואָלם האָט זי אָנגעהויבן שרייען אַף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאָ רעדט איו אָבער בערטע געווען זייער זשערנע. געוואָלט אַרײַנכאַפּן די וועלט האָם יענע נים געהאַם קיין פּרייַע מינום. טאַמאַרען. ווילנער בחורים האָבן זיך געקלעפט צו איר. פֿרײַטיק צו נאַכט געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זײַן. דאָרט איז געווען תמיד פֿול, צולים אַ הײַזל אַף יאַמקעװער גאַס. ס'איז געװען אַן אײַנגעפֿירט אָרט. דאָס רי צרות האַבן זיך אַנגעהויבן באַ בערטען די לוכטע. זי האָט געהאַט מאַעאַרע די הויבע אַברהם קאַרפּינאָוויטש

וואו־דען קומט אַהין דער רבי? — מייז דאוה! — טומפֿטרט טר או

מײַן דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תּוך כדי — דבור (װאָס אַ ליטװאַק קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגיין די זאַך.

נאָך דעמזעלבן פֿאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַריין, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאַכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות־צײַט.

אַן אַנדערער וואָלט אפֿשר אײַנגעדרעמלט און פֿאַרשלאָפֿן די צײַט; אַ ליטוואַק טוט זיך אַן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

. פֿאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפּט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צײַט. ער הערט אים שוין אַ גאַנצע זעה קרעכצו.

ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראָווער קרעכצן, ווייס, וויפֿיל צער פֿאַר כל ישראל, וויפֿיל יסורים עס האָט געשטעקט אין זײַן יעדן קרעכץ... די נשמה פֿלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אײַזן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווײַטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן אַפֿן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט,

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפּען...
ווי די בני־בית כאַפּן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש
וואָרט, מען גיסט וואַסער אַף די נעגל, עס קלאַפּן אַף און צו די טירן...
דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווײַטער שטיל און
פֿינצטער, דורכן לאָדן שײַנט קוים אַרײַן אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער
לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאַלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק, די וואָרצלען פֿון די פּאות האָבן אים געשטאָכן אין די שלייפֿן ווי די נאָדלען.

אַ קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות־צײַט, פֿאַרטאָג, אַליין אין שטוב!...

האָבן פּרנסה, וואָלטן זיי גאָר אַזוי שלעכט נישט געווען. פּרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפֿון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אַלע צרות אַף דער וועלט, אַלע אומגליקן, נישט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפֿות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאָר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקע לחלוטין אויס!

וועט איר דאָך פֿרעגן: ווּיִאַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייַך געבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ שֹׁכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערן זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעק טאַביקע; "טעריטאָריע" הייסט עס באַ זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: "ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפֿן אָט דאָס שטיקל ערד פֿון איר כּבֿוד וועגן. קומט צוגיין אַ דריטע און זאָגט: "איר זייט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ רשות הרבים הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע הרבים הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע "טעריטאָריעט" אַזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתּחילה און זאָג זיי: "שאַט, ברידערלעך, לאָזט אײַך דינען. אין וואָס גייט דאָ באַ אײַך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט אײַער מיין? איר מיינט נישט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אײַך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך באַ אײַך יענע מעשה, פּעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאַ דיר, עגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, נאַרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאַרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אײַך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט חלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר אָדער פֿינף לשנה, איך וויל אַף אײַך נישט רײַך ווערן"...

פֿאַרשטײט איר שױן? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן הערן אױף צו קױלען אײנס דאָס אַנדערע, װי די אָקסן, אומזיסט און אומנישט. און װיבאַלד אױס מלחמות, הײַנט צו װאָס באַדאַרף מען

דער רבי, ואָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַרײַן. ער מאכט אַ דרײַן הינטער דער שטאָט שטייט אַ װעלדל. מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס. מיטן קול פון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוואַמען און דער ליטוואַק הערט, ווי זייַן אייגן האַרץ־קלאַפּן מישט זיך צוואַמען אַנדערן שווימט ער אַרויס און דער ליטוואַק נאָך אים... אין די זײַטן פֿון די גאַסן, אין די שאָטן פֿון די הײַזער...פֿון איין הויז צום אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אַפֿט רײַסט זיך אַרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָרער א שטילער, ימים־נוראיםדיקער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ. פון שטוב. אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין, פֿון אונטער בער רבי גיים אַרויס; דער ליטוואַק – נאָך! גראָבן שטריק... פון אַ פויערשן שטריק! פון דער קעשענע, פון סיערמיענגע, שמאַרצט אַרויס אַן עק פון אַ דער רבי מומ עס אָן... מעשענע נעגעלעך. בוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לערערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט לליידער: לייוונטנע פלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס לליידער־אַלמער און נעמט ארויס אַ פּעקל... עס באַוויַיון זיך פּויערשע פֿריער מוט ער, וואָס אַ ייִר דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם ענדלעך, שטייט דער רבי, ואָל לעבן, אַף... וואַסער און ליגם. — אַ ליטװאַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער װי אַ פֿיש אין

איר, וואָס האָבן זיי צו אונדו? גאָרנישט. נאָר צוליב פּרנסה. זיי זאָלן אַפֿילו די שונאי ישראל, אונדוערע המנס פֿון דער גאַנצער וועלט, מיינט איינער דעם אַנדערן יורד לחייו, קאַפּאַל יענעם קוילען, סמען, הענגען!.. קען נישט זיין קיין אַחדות; איבערן שטיקל ברויט, מישטיינס געזאָגט, איז פרנסה; וואַרעם פרנסה, הערט איר, ראָס איז דער רעכטער עיקר; אַן פרנסה הפרט". און מיט וואָס קען מען באַוואָרענען דעם פּרט? געוויינטלעך, מיט אַפַּן לאָפּ דעם "כּלל" – וואָס דאַרף מעו? דאַרף מען באַוואָרענען דעם וּאַלן אין וינען האַבן נאַר טובֿת־הכלל!... און בכדי מע זאַל קענען טראָגן אַ פּלאַן, עס זאָל נישט זײַן קיין "גיב־מיר־נאַ־דיר־כאַפּ־לאַפּ", און אַלע הגביר", אַף מײַן קעשענע, און אַלצרינג ואָל זיך פּירן מיט אַ סדר און מיט און חכמים אין דער וועלט, און אַלצרינג ואָל זײַן אומזיסט, "על חשבון ווילנע געוויינטלעך, וואָס פֿון דאָרטן זאָלן אַרויסגיין די גרעסטע לומדים ישיבות ואָל זײַן איין ישיבה אַ גרויסע, אַ ייִדישע אַקאַדעמיע, אין דער מהרש"א, מיט צַלע שבע חכמות און מיט צַלע שבעים לשון, און צַף צַלע רי ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט גירן זאָלן אומעטום האָבן פּרנסה און לעבן אין אַחדות און זאָלן זיצן אין אַף אַלע חבֿרות, אַף אַלע ייִרן. ראָס הייסט, אַף דעם כלל ישׂראל, אַז חברות איין חברה אַ גרויסע, אַ צרקה־גדולה־חברה, וואָס גיט אַכטונג סדר, ווי עס געהער צו ויין – טרעפֿט, וואָס טו איך? מאַך איך אַף אַלע אומעטום, אַף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס ואָל זיך פֿירן מיט אַ לואו עס געפֿינען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פֿיר איך אײַן אַזעלכע חבֿרות, וואָס איז שייך עפעס דווקא נאָר באַ אונדו אין כתרילעווקע? אומעטום, בדומה אַזעלכע חבֿרות פֿיר איך אײַן באַ אונדו אין כתרילעווקע... נאָר ואָל מען זי אויסקליירן, ווי עס געהער צו זיין, און התונה מאַכן, און נאָן הכנסת־כלה", אַז וואו ערגעץ אַן אַרעם מיירל, נעבעך אַ דערוואַקסענע, פּראָצענט, נישט דאַרפֿן פֿאַרמשכּונען דאָס העמד פֿונעם לײַב, און אַ חבֿרה אַ מלמד, סײַ אַ בעל־מלאָכה, סײַ אַ סוחר אפֿילו זאָל פֿאַרשפּאָרן צאָל בופקעס אין דרויסן, און אַ חברה "גמילות-חסדים", אַז אימלעכער ייִד, סײַ אַרעמע קינדער ואָלן נישט אַרומגיין, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די וואַלגערן אין בית-המדרש באַ דער הרובע, און אַ חבֿרה "מלביש־ערומים" און אַ "מושב־וקנים" שטעל איך אַוועק, אַלטע יידן לומדים ואָלן זיך נישט לייבלעך אַלע מאָג פֿאַר די חולאים, ווי עס פֿירט זיך אין ליימישע שטעט אַ ביקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפֿואות, מיט אַנוראי צעוואַרפּן און אנידערשטעלן אַ "ביקור־חולים", אָבער טאַקע וואַס

שלום־עליכם **דער אוצר**

> אַף יענער זײַט באַרג, הינטערן אַלטן בית־המדרש, געפֿינט זיך אַן אוצר. אזוי האט מען געשמועסט בא אונדז אין שטעטל.

נאָר קוֹמען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע ייִדן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום, און וועלן זיך נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפֿינען.

אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.

און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט זײַן קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה, קיין קריג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אַלע, וועט מען אָפּזוכן דעם אוצר, און אַז נישט — וועט ער אַרײַן טיף־טיף אין דער ערד אַרײַן...

אַזױ האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהױכן זיך צו שפּאַרן און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס ווײַטער אַלץ מער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף זײַן דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטן, — און מען האָט נישט אױפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן און געזאָגט: דאָרטן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס ווײַטער אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר — און דער אוצר... האָט געזונקען אַלץ טיפֿער און טיפֿער אין דער ערד אַרײַן.

ערד אַרײַן.

אויב נישט נאָך העכער! אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט: הויבט זיך אַף, סליחות־ציַט, יערן פרימאָרגן, און פליט אַרויף אין הימל און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער ראַווער חסיד. דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמי ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט... רעם דריטן פּומון האָט ער געואָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענט און צווייטן פומון... געברענט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונרן, און דאָס האָלץ האָט פֿריילעך געואָגט סליחות דעם ערשטן פומון... און, אַרײַנלייגנדיק דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיק איך וועל דיר אשנהייצן אויך, — ואָגט דער רבי. רען כוח אויפצושטיין? מיין זון איז אַף דער אַרבעט געבקיבן. און ווער וועט מיר איינהייצן ? – קרעכצט די אלמנה, – איך האַנ בינטל האָלץ, קיין בטחון נישט! געטרויסט אים נישט... און האסט אף אים אף נארישע ועקס גראשן פארן אַז דו וועסט באַצאַלן: און דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסן גאָט, און

סיק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פּאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַרײַן.

ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אַף ליפּעס... די ליפּעס — אַף דינע שײַטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האָלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האָלץ איבער די פּלייצעס, שטעקט צוריק אַרײַן די האַק אינעם פּאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שטאָט אַרײַן.

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַ אַן אָרעם, האַלב אײַנגעבראָכן הײַזל און קלאַפּט אַן אין פֿענצטערל.

- ווער איז? פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרויס. דער ליטוואַק ווער איז? דערשנט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ ייִדענע, פֿון אַ קראַנקער ייִדענע.
  - יאַ! ענטפֿערט דער רבי אַף פּויעריש לשון.
    - . קטאַ יאַ? פֿרעגט מען ווײַטער פֿון שטוב —
  - און דער רבי ענטפֿערט ווייטער, אַף מאַלאָראָסיש לשון: וואַסיל!
    - ?וואָס פֿאַר אַ וואַסיל און וואָס ווילסטו, וואַסיל —
- האָלץ, זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, האָב איך צו פֿאַר– קויפֿן! זייער ביליק... בחצי חנם האָלץ!

און נישט וואַרטנדיק אַף אַ תּשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַרײַן.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַרײַן און, באַם גרויען ליכט פֿון פֿריען מאָרגן, זעט ער אן אָרעמע שטוב, צעבראָכן, אָרעם כלי־בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע ייִדענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

- קויפֿן? מיט וואָס זאָל איך קויפֿן? וואו האָב איך, אָרעמע אלמנה, געלט?
- איך וועל דיר באָרגן ! ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל אינגאַנצן זעקס גראָשןְ!
- פֿון װאַנען װעל איך דיר באַצאָלן? קרעכצט די אָרעמע ייִדענע. נאַריש מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אן אָרעמע קראַנקע ייִדענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האָלץ, איך בין בטוח

שלום-עליכם

ווען איך בין רויטשילד

אַ מאַנאַלאַג פֿון אַ כּתרילעווקער מלמד

ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאַזט אַ כּתרילעווקער מלמדן - ווען איינמאַל אין אַ דאַנערשטיק, בעת די רביצין האַט אים געמאַנט אַף שבת און ער האָט נישט געהאַט, — אוי, ווען איך זאַל זיין רויטשילד! טרעפֿט, וואָס איך טו? ראשית חכמה, פֿיר איך אײַן אַ מינהג, אַז אַ ווײַב זאָל תמיד האָבן באַ זיך אַ דרײַערל, בכדי זי זאָל פֿאַרשפּאָרן דולן אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטיק און ס'איז נישטאָ אַף שבת... והשנית קויף איך אויס די שבתדיקע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווײַבס קעצענעם בורניס — לאָז זי אױפֿהערן פּיקן אין קאָפּ אַרײַן, אַז ס׳איז איר קאַלט! און קויף אַוועק איך די דאָזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דרײַ חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט הכּל בכל מכּל פֿלעקל — לאָז זי נישט זאָגן, אַז ס'איז איר ענג; נאַ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורו איך זאָל קענען קנעלן מיט מײַנע תּלמידים מיט אַ ריינעם קאָפּ! נישטאָ — קיין דאגות פּרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וואו נעמט מען אַף שבת מחיה נפֿשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האָרב פֿון די פּלייצעס — וואָס פֿעלט מיר? הייב איך מיך אָן אַרומקוקן אַביסל אַף דער — פּלייצעס שטאָט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נײַעם דאַך אַפֿן אַלטן בית־המדרש לאָז אויפֿהערן קאַפּען אַפֿן קאָפּ, בשעת ייִדן דאַוונען; און, להבֿדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אַפֿסנײַ. וואָרעם נישט הײַנט־מאָרגן — עס וועט ראָרט מוזן זײַן אַן אומגליק, חס ושלום, טאָמער פֿאַלט דאָס אויס אַקוראַטן בשעת נשים באָדן זיך. און וויבאַלד דאָס באָד, מוז מען שוין דעם הקדש

דערציילט. און מצליח געווען זיך אומצוקערן אין געטאָ, האָט דאָס אַלץ שפעטער אַ פֿרוי װאָס איז אַ פֿאַרװאַונדיקטע אַרױסגעקראָכן באַ נאַכט פון גרום גאַסן־מיידל אין ווילנע. אַווי איז אַוועק צום טויט טאַמאַרע די הויכע, דאָס לעצטע ייִדישע אַפֿן זאַמד. געטראָפֿן פֿון זײַן קױלן־סעריע. לאַנג האָט ער ניט געשריען. אין איין רגע איז שוין טאַמאַרע געלעגן געקוקט גלעיך אין די אויגן. און זיך ניט געמאַכט פֿון זענע געשרייען. פערקצלענעם קליידל מיט די רויטע און בלויע בלימעלעך, האָט זי אים קעגן איבער איר מיט זײַן מאַשין־געווער. העכער פֿון אים, אין איר מאַמאַרע האָט ניט צו ליב געטאָן רעם דײַטש, וועלכער איז געשטאַנען אַז זי גייט אָפּשפּיליען אַ קנעפּל. נוייכן פֿלייש פֿון אירע פוכקע אַרעמס און ניט געגעבן דעם מינדסטן סימן, ויך נים אויסגעטאָן. זי האָט פֿאַרגראָבן די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם און אָט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאָל זיך אָויסטאָן. טאַמאַרע האָט מאַכן געלט.

אַליין איז זי דאָך געװען אַװי עַלנט, ניט געהאַט קיינעם. זי איז געװען אַן אונט ערגעװאָרפֿענע, זיך געהאָדעװעט אין יתומים־הויז. געקומען צו איר ברויט דורך זיין אַ דערלאַנגערקע באַ װסקע דעם פּראָפֿעסאָר, װאָס האָט געהאַט אַ קנײַפּע אַף קאָנסקע גאַס. דאָס האָט ער איר געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז מיט אירע פֿיס, אויב זי װעט שטיין אַף די ראָגן, קאָן זי

77

אַף בלײַבן לעבן. איצט איז זי געשטאַנען מיט נאָך פֿרויען אַפֿן פֿעלד פֿון פּאָנאַר און געקוקט אין דער ווײַט. וועגן וועמען, וועגן וואָס האָט זי געקאָנט טראַכטן?

מאַמאַרע געַדרייט דאָ, דאָרטן. אַ ביסל האָט זי אונטעָרגעָהאַנדלט מיט דרייב און פֿון צײַט צו צײַט זיך אַרויסגעהאַלפֿן מיט הערשעלען דעם טרעגער. ביז זי איז אַרײַנגעפֿאַלן, ווי אין אַ קעסלגרוב, צווישן גזירות, פֿאַראַרדערונגען וועגן האָבן אַ געהעריקן צעטל, אַ שײַן פֿון די דײַטשן

רי ערשטע חרשים פֿון דעם דײַטשן שאַלטעווען אין ווילנע האָט זיך

דער שטאָט. טאַמאַרע האָט אויך געהאַט אַ באַזונדער מזל — מע האָט איר ניט געראַרפֿט פֿירן אין געטאָ. זי איז שוין דאָרט געווען פֿריער. שאַוועלסקע גאַס איז געלעגן אין האַרץ פֿון דעם תחום־המושבֿ, באַשטימט פֿאַר די

און מאַמאַרע די הויכע? זי האָט ניט באַוויון קיין סך צו לײַדן פון.
די דײַטשן. שוין מיטוואַך, דעם זיבעצנטן סעפטעמבער 1491, אַ צען
טעג נאָכן פֿאַרטרײַבן די ווילנער ייִדן אין געטאָ, איז זי געשטאַנען צווישן
קנאַפע דרײַצן הונדערט ייִדן אַפֿן פֿעלד פֿון פּאָנאַר — דאָס אָרט וואָס די
רײַטשן האָבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער ייִדן, ניט ווײַט פֿון

ינגל געראַטעוועט. בעתן אָפּטרעטן פֿון ווילנע, אין איין און פֿערציקסטן יאָר, האָט דער לייטענאַנט אַרויפֿגעועצט לאהקען מיט עלינקען אַף אַ מיליטערישער לאַסטמאַשין וואָס האָט זיי דערפֿירט טיף אין הינטערלאַנד. לאהקע האָט געוואָלט מיטנעמען טאַמאַרען, איז אָבער די אײַלעניש און די מהומה געווען צו גרויס. דער לייטענאַנט האָט געשריען, געשאָלטן אין דער מאַמען אַרײַן, ווײַל יעדע רגע קאָן אָנקומען אַ דײַטשער דעסאַנט.

מאַמאַרע האָט זיך אויך געהאַט דורכגעוואָרפֿן מיט עטלעכע נאַטשאַל-ניקעס, אָבער ס'האָט זיך ניט געקלעפט. זי האָט געפֿונען אַ ווינקל אַף שאַוועלסקע גאַס, פּדי ניט צו שטערן דער חבֿרטע איר גליק. ס'איז מאַקע געווען אַ גליק. אַ דאַנק אָט דעם לייטענאַנט, האָט זיך לאהקע מיט איר

צעברעכסט מיר דאָס געשעפֿט!

טאַמאַרע האָט געשלעפּט דאָס קופֿערל צו דער חבֿרטע, לאהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אַף שקאַפּלערנע, הינטערן וואָקזאַל. אַפֿן וועג האָט זיך אַלץ אין איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האָט אין גאַנצן פֿאַרגעסן, אַז אַ מיידל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין יידישן טעאַטער.

זי האָט דאָך ניט געאַרבעט באַ רעדלען מצה, וואו דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די סחורה. אַף וועמען האָט זי זיך געוואָרפֿן, די באַנדערשניצע? אַף הערשעלען, דעם סאַמע־עלנטן, וואָס האָט ניט געהאָט אין גאַנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוליען...

בא לאהקען האט טאמארע געהאט צײַט ארײַנצוקוקן אין א ביכל. פֿון אַלע אין פֿאַך איז זי געווען די סאַמע גראַמאַטנע, אַפֿילו געבעטן ביכער אין דער ביבליאַטעק "מפֿיצי־השכּלה", וואָס אַף זאַוואַלנע גאַס. אמת זי האָט געמוזט אַנקומען צום ביבליאַטעקער קראַסני, ער זאַל איר זאַגן וואָס צו לייענען. דורך אים טאַקע איז זי געקומען צו אַ ביכל, אַנגעשריבן דורך איינעם אַ דיומאַ מיט דעם נאָמען די קאַמעליען־דאַמע. זי האָט ַנעלייענט די מעשה פֿאַר איר חברטע לאהקע די שוואַרצע, און ביידע ,האָבן זיך גוט אָנגעוויינט, דער עיקר באַם סוף, ווען די קאַמעליען־דאַמע וואָס איז גאָרנישט געווען קיין דאַמע, נאָר געגעסן דאָס זעלבע ביטערע שטיקל ברויט פֿון וואַלגערן זיך אין פֿרעמדע בעטן, איז אַוועק שטאַרבן ווען סיאָמקע קאַגאַן, דער רעפּאָרטער פֿון דער צײַטונג ווילנער טאָג, האָט פֿאַרטראַכט צו גרינדן אַ פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין פֿון די ווילנער גאַסן־מיידלעך, האָט טאַמאַרע די ערשטע גענומען אַ וואָרט, זי האָט דאָס אויפֿגעהויבן די פֿראַגע וועגן איבערשעהען, וואָס די באַנדערס, די באלעבאטים פֿון די הײַזקעלעך, האָבן ניט געוואָלט אָנערקענען. פֿון דעם פראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין איז גאָרניט געוואָרן, ווי פֿון אַנדערע סיאָמקעס -פראַיעקטן, אַבער טאַמאַרען זענען פֿון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענ דישע ווערטער ווי עקספּלואַטאַציע, קלאַסן־באַוואוסטזײַן און גענעראַל־שטרײַק.

טאַמאַרע איז אַוועק פֿון פֿאַך. זי האָט געוואוינט באַ לאהקען, וואָס האָט געהאַט געדונגען אַ קאַמער אַף שקאַפּלערנע, ווײַטלעך פֿון שטאָט.

91 בתב־יד, וואָס האָט געראַרפט האָבן אַ גוטע פּאָר הונדערט יאָר. דער הייקל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגעדרוקט פון אַן אַלטן און וואָס צו טאָן אַף צופֿרירן שטעלן דעם מאַן. יאוואן זייער גענוי פּאַרשריבן אַרא הקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפּן אַ ווײַב און אַרויסגענומען פון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס, וואַו עס זענען איז הייקל לונסקי צוגעגאַנגען צו אַ זײַטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאָטעק איז סיאַמקע אַוועק צו הייקלען פֿרעגן וואָס יענער קאָן מאָן פֿאַר אים לונסקי דער ביבליאַטעקער פֿון סטראַשונס ביבליאַטעק, קאַן אים העלפֿון ביכערקראָם אַף דײַטשע גאַס, ביו ער האָט זיך געכאַפּט, אַז דווקא הײַקק ווכן לערן־מאַטעריאַל. האָט ער אַזוי לאַנג גענישטערט אין קליינעם פֿונקס סיאַמקע האָט אַבער ניט נאָכגעלאַזט. ער איז אַוועק איבער דער שטאַט مرترل. אַפֿילו באַשטעלט אַ שילה, אָבער פֿון געשעפֿט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ מצַמצַרע האָט ניט געהצַלטן דערפון. מע האָט שוין איין מאָל געפרוווט, סיאַמקע קאַגאַן אין זײַן אַרטיקר. הויכע" און "לאהקע די שוואַרצַע". אַווי האָט זיי באַקענט דעם לייענער לאה ברענער, באַוואוסט אין די פאַכקרייון מיט די נעמען "טאַמאַרע די אין גדן צוויי הויך-קוואַליפֿיצירטע פעדאַגאָגן – טאַמאַרע שימעלסקי און אַנאַ שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט ברענגען ווילנע, און אָנגעגעבן אין דער צייטונג, אונטערגעשטראָכן די וויכטיקייט און דעם כבוד וואָס ליבע. וועגן אָט דעם פּראַיעקט האָט ער אָנגעשריבן אַ גרויסן אַרטיקק געפרוווט פֿאַרווירקלעכן זײַן פּלאַן וועגן עפֿענען אין ווילנע אַ שול פֿאַר האָט אַזוי ביטער געקעמפט אַלע זײַנע יונגע יאָרן, האָט ער ווירער אַ מאָל איר געוען רעם קרבן פֿון פֿאַרשאָלטענעם קאַפּיטאַליום, מיט וועלכן ער סיאַמקע קאַגאַן האָט זייער געוואָלט העלפֿן טאַמאַרען. ער האָט אין האָט מען געקאָנט האָבן מער ליבשאַפט ווי פּרנסה. אָפּשטעלן מיט איר פֿון צײַט צו צײַט באַ לאהקען, אָבער פֿון הערשעלען זיך געטראָפֿן, איז געווען הערשעלע דער טרעגער. פֿלעגט ער זיך טאַקע טאַמאַרע האָט געהאַט איר האָנאָר. דער איינציקער מיט וועמען זי האָט ויך ניט געמאַכט. בערטע די קוכטע האָט זי דווקא גערופן צוריק, אָבער געווכט וואו צו פֿאַרדינען אַ גראָשן, אָבער קיין גרויסע זיבן זאַכן האָט מיט אַ טעלער זופ און אַ גלאַז טיי. טאַמאַרע האָט זייער געליטן דערפון געסט, עלטערע יידן פון ניס־הי. האָט זי געקאָנט אונטערהאַלטן די חברטע באטלע האָט געלעבט דערפֿון וואָס זי פֿלעגט ברענגען צו זיך צופֿעליקע

באַרטן. טאַמאַרע האַט אַפּגעשאַקלט דעם פּוך פֿון פֿאַרטעך און געלאַפֿן מיט אַלעמען זען דעם וואונדער. דער גאַנצער קרײַזל פֿון ראַמײַלעס הױף האַט געדרייט אַרום די טאַנקען ווי נאַענטע מחותנים אַף אַ לאַנג דערוואַרטער חתונה. די שימחה האָט אַבער לאַנג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ זעקס וואָך. דורך נאַכט האַבן זיך די טאַנקען, ווי אַנגעגעסענע טשערעפּאַכעס, ויך אַרויסגעשאַרט צוריק פֿון ווילנע. די רוסן האַבן אַפּגעגעבן די שטאַט אַ מתנה פֿאַר די ליטווינער. די קלומפּעס, ווי מע האַט זיי גערופֿן אין ווילנע, האַבן זיך געפֿרייט מיט דער מתּנה באַ אַכט חדשים, ביז די סאַוועטן האַבן באַשלאַסן קומען צוריק, כּדי צו באַפֿרײַען די ליטווינער פֿון אַלע דאגות צו פֿירן אליין א מדינה. דאס איז געשען דעם פֿופֿצנטן יוני, נײַצן פֿערציק. ערשט דעמאַלט זענען אַלע, וואַס האַבן זיך געזאַמלט אין אייבערשטיבל -אָף ייִדישע גאַס געקומען צום לעבן. שײַקע אייכער, וואָס האָט פֿאַר לוירן אַ האַנט אין שפּאַנישן בירגערקריג, איז געוואַרן דירעקטאַר פֿון די שטאַטישע אויטאַבוסן. לאָם, דער רייניקער פֿון מענער־קאַפּעליושן, האַט באַקומען די שטעלע פֿון קינאַ־פֿאַרוואַלטער. ברײַקע דער הויזן־נייער האַט איבערגענומען בערגערס זאַוואַד פֿון סאַדע־וואַסער. בכלל האַט ווילנע פֿאַרשמעקט מיט דער דיקטאַטור פֿון פּראָלעטאַריאַט. אַף טאַמאַרען האָט מען געזאָגט עדות, אַז זי איז לינק־געשטימט ניט פֿון הײַנט, און די נײַע מאַכט האָט איר ארײַנגעזעצט אין אַ סקלאַד פֿון פֿלייש־קאָמבינאַט. בעסער פֿון אַלעמען האָט אױסגעפֿירט לאהקע די שװאַרצע. זי האָט אונטערגעכאַפּט אַ לײטענאַנט פֿון דער רױטער אַרמײ, אַ װאױלער שײגעץ ָניט קיין גרויסער טרינקער. גלײַך האָט ער איר געקויפֿט אַ ווײַסן שאַל אָפֿן שטייגער פֿון די לייטענאַנטסקע ווײַבער, און אַוועק מיט איר לעבן, טאַקע אַף שקאַפּלערנע. דער שאַל איז געלעגן אַף לאהקעס לאָקענעס ווי שניי אַף אַ בערגל פֿאַרלאָשענע קױלן. ס׳איז געװען אַ פֿאַרגעניגן צו קוקן אַף איר. לאהקע איז געוואָרן אַן אייגענע צווישן די אַנדערע ווײַבער פֿון גאַרניזאָן. זי האָט שוין געהאַט אויפֿגעכאַפּט שטיקלעך רוסיש לשון אַף אַזוי פֿיל, אַז זי איז מסוגל געווען צו געבן פֿאַרשטיין אירע קומושקעס דעם אונטערשייד צווישן אַ לאַנגער נאַכטהעמד און אַ באַלקלייד. די אָנגעפֿאָרענע, נײַע מאַדאַמען זענען געווען זיכער, אַז מע קאָן אין אַ נאַכטהעמד קומען טאַנצן אין אָפֿיצירן־קלוב. לאהקע האָט זיך באַם לייטענאַנט אַ ביסל אויסגעריבן, אָנגענומען אַ שטיקל פֿאַסאָן. ווילנע האָט זי ניט דערקענט. 21

50 אַף די גאַסן טאַנקען מיט רויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אַף די שטאָלענע ביין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פריהאַרבסטיקן פרימאָרגן דער פוילישער מדינה. אין ווילנע האָבן דעם נײַנצנטן סעפטעמבער, יאָר אויסגעבראָכן די מלחמה. די דײַמשן מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט מצַמצַרע איז געועסן אין שחיטה־שטיבל צווישן די פעדערן, ביז ס'איז געלעגערס, יעדע מיט איר אייגענעם אויספיר. פרעמרע אויגן איז געווען באַ זיי אַ וואָכעריקע זאַך, אַוועק צו זייערע אַווי זענען ביידע חברטעס, וואָס אַראָפּוואַרפּן פון זיך דאָס קלייד פּאַר פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט האָט איר פּאַרצויגן די קיפּן. לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס טאָכטער אין אַבער אַ רבס אַ מאָכמער איז זי געבליבן, ניט הפקר... אָט דאָס טאַקע איז דאָך דער געראַנק. צום טויט איז זי געגאַנגען, מאַמאַרע האָט דערווידערט: איז שוין דער אונטערשייד? אַ מענמש גיים צום מוים, האָם ער נים קיין אַנדערע דאגות? וואָס לאהקע איז דאָס נישט געפֿעלן געװאָרן: — אָמ דאָס װאָס דו הערסמ... - דום סאַמע פֿלייש? לאהקע האָט זיך געכאַפט פֿאַרן קאָפּ: מימן ווינמ. וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן גאַס, און דאָס קלייד וועט זיך אויפֿהייבן איר פֿוס, כדי מע ואָל ניט וען אירע ווײַבערישע ערטער בעת דאָס פֿערד האָט באַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט איר קלייד צום לעבעריקן פּלייש פון האָט דעם רבֿס טאָכטער געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער שפּילקע װאָס זי בריק. האָבן די גלחים זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט צאָפּ צום עק פון אַ וויכדן פערד, ער זאָר זי שלעפן אין געלאַף איבערן אין די גויישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבס טאָכטער, צוגעבונדן פאַרן פראַצעסיע פֿון קלויסטער. מיט יאַרן צוריק האָט אַ ייִר נישט געטאָרט גיין דבס אַ מאָכמער, ווײַל זי איז אַרויס אַף דער גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ די זאַן איז געווען אַזוי. גלחים האָבן פּאַרמישפּט צום טויט אַ אַנגעההויבן דערצייקן: נאַמען פֿון מחבר איז ניט געווען אַנגעגעבן. דער קונטרס האַט געהייסן אהבה בתענוגים, וואס אף פראסט יידיש הייסט דאס: די ליבע אין סיאַמקע האָט גלײַך פֿאַרגעלײגט לונסקין איבערזעצן דעם קונטרס אַף ייִדיש. יענער האט אים מבֿטל געמאכט מיט א שמייכל אין זײַן געדיכטער באַרד, און געשעפּטשעט דערביי: אײַ, סיאַמע, דער לימוד, וואָס דו ווילסט אײַנפֿירן אין ווילנע, האַבן — אונדזערע חכמים געבראכט פֿאר דעם עולם פֿריער פֿון דיר. וועסט מיט ...דעם ניט אַנטדעקן אַמעריקע ס'האַבן ניט געהאַלפֿן סיאַמקעס אַרגומענטן, אַז די גאַנצע זאַך קאַן זײַן אזוינס אוז אזעלכס. דאס וועט מרעיש־עולם זײַז. א שול פֿאר ליבע איז רוילנע, וואָס באַדינט זיך מיט לערן־מאַטעריאַל פֿון אריגינעלע. יידישע מקורות, ממש פון דער רבנישער ליטעראטור. הייקל לונסקי. מיט זייז

אײַזערנעם געדולד, האָט אױסגעהערט סיאַמקען ביזן סוף און פֿאַרשטופּט . דעם קונטרס צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים

טאָמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאַזט אַף סיאַמקען מיט זײַנע פֿאַנטאַזיעס און אָנגעהויבן זוכן וואָס צו טאָן. פֿריער האָט זי זיך געוואָלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט אַ קאָשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק־ייִדענעס האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אַוועק אין שחיטה־שטיבל פֿליקן עופֿות. דאָרטן האָבן די ווײַבער זי יאָ פֿײַן אױפֿגענומען. ס׳האָט לאַנג ניט געדויערט און טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאהקען די שוואַרצע צו דער אַרבעט. זענען זיי ביידע געזעסן, פֿאַרזונקען די פֿיס אין בערג הינערישע און גענדזענע פֿעדערן, און פֿון צײַט צו צײַט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון איין גאַסט . האָט מען געהאַט מער ווי פֿון צען אָפּגעפֿליקטע הינער

לאהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון אַ צופֿעליקן ייִדן און געטענהט, אַז דאָס איז געווען אליהו־הנבֿיא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם שחיטה־שטיבל און אַלע פֿליקערקעס האָבן געקליבן נחת פֿון אים.

איין זאַך האָט סיאָמקע יאָ אױפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען. ער האָט זי אַרײַנגעצויגן אין אַ קרײַזל, וואָס האָט זיך געזאַמלט געהיים אין אַן אייבערשטיבל אַף ייִדישע גאַס, אין ראַמײַלעס הויף. דאָרטן זענען געזעסן לאַנגע אָוונטן אַ פּאָר הויזן־נייער, עטלעכע שנײַדער־געזעלן, נייטערקעס, אַ הענטשקע־מאַכער, און אַ בחור מיט הונגעריקע אויגן האָט געלויבט פֿאַר זיי דאָס לעבן אין גרויסן ראַטן־פֿאַרבאַנד, אונטער דער זון פֿון דער

81 – אַמִּיר אויך וויסן װאָס דו װברעװעסט דאָרטן? אַ בורמשע געטאָן: און נאָר געווען פּאַרנומען מיט איר בוך. האָט זי זיך ניט אײַנגעהאַלטן און חברטע, וואָס אַ גאַנצן אַוונט האָט זי מיט איר ניט אויסגערערט קיין וואָרט פון שבתריקן טיטשעך, און געשוויגן. זי האָט געהאַט פֿאַראַיבל אַף דער האָבן געקרימט אירע פֿולע ליפּן. לאהקע האָט געקליבן די ברעקלעך חלה געגנם. מאַמערע האָט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן שטיקל גארטן, ווי דער שטייגער פון די הילצערנע שטיבער אין יענער בעגנדל האָט געקלאַפט אין נידעריקן פֿענצטער װאָס איז אַרױס צו אַ וינט איר קריש איז געבוירן געוואָרן. האַרבסט איז געווען. אַ דריבנער געצאַנקט די שבת־ליכט, וואָס לאהקע האָט זיך געמאַכט אַ מינהג אָנצוצינדן באַרדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאָפּן. אַפּן קאַמאָר האָבן וענען ביידע חבטרעס געועסן אין אַוונט באַם טיש, ווי צוויי אויסגעדינטע אַף שקאַפּרערנע, צו ראהקען. אַף שבת, האָט טאַמאַרע אַרײַנגעלייגט די געשיכטן אין קאָשיק און אַוועק געווען פֿרײַטיק, לייענער האַבן זיך געשטופט און געאײַלט נעמען אַ בוך בעטן עפעס אַנרערש—אַ ראָמאַן, אַ ליבע מיט דועלן. אָבער דאָס איז געשיכטן, פֿון אַ שרײַבער, אַ געוויסן פרץ. האָט זי גלײַך געוואָלט גיש אַ בינטל דערציילונגען. די ואַמלונג האָט געהייסן פֿאָל קסטימל עכע עאָם בער ביבליאָטעקער קראַסני אונטערגערוקט טאַמאַרען אין אײַלע ביבליאָטעק. וי זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה־שטיבל, און מיט נעמען אַ ביכל פֿון דער וי אויפגענומען ווי זי וואָלט גאָרנישט גערינט באַ בערטען די לוכטע. האָמ וועלן זיי זאָגול דאָרטן, אין דעם בוידעמשטיבל אַף יידישע גאַס האָט מען מים אַן אויג; טאָמער גיים אָבער ווער פֿאַרבײַ פֿון די נײַע באַקאַנטע, וואָס ויך צוועקשטעלן צף סצוויטשער גאַס, לעבן קינאָ פּיקצַרילי, ושמורען אַף זיך די אָפּענע בלוזקע, נעמען אין האַנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און מיפן שליץ, וואָס דורך אים האָט מען געוען אירע הויכע פיס, אַרויפּציען אַזוי לײַכם. אַ מאָל פּלעגם זי אַ צי טאָן אָנטאָן צוריק דאָס רעקל מיטן קרייול און זיך געסטאַרעט זיין צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געווען מאַמאַרע די הויכע האָט געפֿליקט עופֿות, באַזוכט פֿון מאָל צום מאָל דעם פּאָרגעשטעלט ווי אַ געוועזענעם שקלאַף פון דער בורושואַזער אָרדענונג געוואוסט וואָס טאַמאַרע איז פּריִער געווען. דער דאַרער בחור האָט זי סמאַלינישער קאָנסטיטוציע. אַ לעבן מקנא צו זײַן. אַלע אין קרײַזל האָבן

טאַמאַרע האָט אױפֿגעהױבן אַף לאהקען אירע קאַרע קאַצנאױגן, װאָס זייער בליק האָט אַזױ געװאַרעמט די אײַנגייער אין בערטע די לוכטעס געמאַכן, און זיך צעשמייכלט: דאָס זענען דערציילונגען שװער צו פֿאַרדײַען. מיט אַ סך העברעישע — דאָס זענען דערציילונגען שװער צו פֿאַרדײַען. מע דאַרף זײַן אַ רבֿ דערצו. טאָ צו װאָס דאַרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק װעסטו בעטן אַן — טאָ צו װאָס דאַרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק וועסטו בעטן אַן אַנדער בוך, מע זאַל אים קאַנען נעמען אין מויל אַרײַן.

טאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פֿאַרטראַכט און דערנאָך זיך מודה געווען: איין מעשה האָב איך דווקא יאָ צעקײַט. זייער... זייער... אַזאַ... נו... —

לאהקע האָט זיך אונטערגעשטופּט:

?זאָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס —

מיט אַ געדאַנק... —

לאָמיר הערן דעם געָדאַנק. —

איך מוז דיר איבערלייענען... לאהקע האָט ניט געהאָט קיין געדולד:

תָּבְרטן. פֿריער דערצייל מיר אין וואָס עס גייט דאָרטן. — פֿריער

טאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוסט און אָנגעהויבן דערציילן:

ס'איז אַ מעשה מיט דרײַ מתנות. אַ ייד, וואָס איז געשטאָרבן און — ס'איז אַ מעשה מיט דרײַ מתנות. אַ ייד, וועט נישט ברענגען דרײַ מע לאָזט אים נישט אַרײַן אין גן־עדן, ביז ער וועט נישט ברענגען דרײַ מתנות אין הימל.

- ווער דאַרף אין הימַל דריי מתנות?

טאַמאַרע האָט זיך אויפֿגערעגט:

אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, וועסטו בלײַבן אָן דער מעשה. — אַ שרײַבער שרײַבט, איז הער זיך צו!

?שאַ, זע װאָס דאָ טוט זיך. מע טאָר שױן ניט פֿרעגן אױך? שאַ, זע װאָס דאָ טאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און ממשיך געװען:

האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתּנה אַ שפּילקע... לעדהט דעה מורע נטדעה עו מֿרטני עם נועם דערם מטני ז

לאהקע האָט מורא געהאַט צו פֿרעגן אַף וואָס דאַרף מען אין הימל אַ שפּילקע, האָט זי געשוויגן און טאַמאַרע האָט דערציילט ווײַטער:

דער געשטאָרבענער ייד האָט געבראַכט נאָך צוויי מתּנות—אַ זעקעלע — דער געשטאָרבענער ייד האָט געבראַכט נאָך צוויי ארץ־ישׂראל־ערד און אַ יאַרמלקע. אָבער די שפּילקע האָט מיך גענומען פֿאַרן האַרץ...

טאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאָלקסטימלעכע געשיכטן, און